

Ook daarom geen kernenergie in 17 argumenten

Herman Damveld, zelfstandig onderzoeker en publicist te Groningen

hdamveld@xs4all.nl

19 augustus 2011

Inleiding

De afgelopen jaren lazten we regelmatig dat kernenergie de toekomst heeft. De opleving van kernenergie is echter een illusie, een wensdroom van voorstanders van kernenergie. Het ongeluk met de Japanse kerncentrale Fukushima op 11 maart 2011^{1 2}, prikte deze wensdroom definitief door en betekent eerder een neer- dan een opgang van kernenergie.

Kernenergie kent verschillende problemen, zoals de opslag van het radioactief afval³, de risico's van uraniumwinning^{4 5}, de beperkte voorraad uranium⁶, de onveiligheid van kerncentrales met ongelukken als in Tsjernobyl in 1986^{7 8 9 10}, de hoge bouwkosten¹¹ en de beperkte productiecapaciteit van de kernindustrie.¹² Kernenergie is niet broeikasgasvrij¹³. Ook deelde Nikolaus von Bomhard, directeur van Munich Re, één van de grootste verzekeraars ter wereld, op 20 maart 2011 mee, dat kernenergie een niet te verzekeren risico is¹⁴. Meer specifiek zijn er in Europa verschillende reactoren die geen tweede veiligheidsomhulling hebben en daarmee vatbaarder zijn voor aanslagen: vier in Hongarije, vier in Slowakije en vier in Tsjechië. In Roemenië staan twee en in Slovenië één kerncentrale in een aardbevingsgevoelig gebied.¹⁵

In dit artikel zullen we 17 argumenten over kernenergie verder uitwerken.

De Nederlandse regering wil als één van de weinige landen ter wereld na Fukushima haast blijven maken met de bouw van nieuwe kerncentrales¹⁶. Volgens ons is het echter logisch om te stoppen met kernenergie. Dat maakt een brede maatschappelijk discussie over het (kern)energiebeleid des te wenselijker. Voorstellen voor een zinvolle discussie hebben we de afgelopen jaren herhaaldelijk gedaan^{17 18 19}, maar daar is niet op gereageerd. We hopen dat een zinvol debat over onze argumenten nu wel mogelijk wordt.

SAMENVATTING

Beperkte rol kernenergie

1. Kernenergie heeft maar een klein aandeel in de energievoorziening. In Nederland gaat het om twee procent en wereldwijd om zes procent van de gebruikte energie.
2. We horen vaak dat we hypocriet zijn, omdat we geen kerncentrales willen, maar wel kernstroom uit Frankrijk importeren. Maar Nederland exporteert veel meer energie in de vorm van aardgas dan we importeren in de vorm van atoomstroom.
3. Kerncentrales moeten altijd op volle toeren draaien. Ze kunnen niet snel teruggeregeld worden als er veel duurzame energie opgewekt wordt. Investeren in kernenergie gaat ten koste van investeren in duurzame energie. Kernenergie verdringt op deze manier duurzame elektriciteit.
4. Er worden in Nederland veel gascentrales bijgebouwd. Over zeven jaar is er een overschot aan elektriciteitscentrales. Een kerncentrale die dan in bedrijf zou komen, kan de stroom waarschijnlijk niet kwijt in Nederland.
5. De industriële capaciteit en de beschikbaarheid van personeel zullen een belemmering vormen voor de bouw van nieuwe kerncentrales, zelfs al zouden bedrijven veel nieuwe kerncentrales willen bouwen.

6. De voorraad uranium is beperkt en ook daardoor is kernenergie geen oplossing voor het broeikas-effect. Als de verwachting van het Internationale Atoom Energie Agentschap (IAEA) te Wenen voor kernenergie in het jaar 2000 uit zou zijn gekomen, zouden de bewezen en geschatte voorraden uranium nu al op zijn.

7. Niet alle uranium komt uit politiek stabiele gebieden, zoals we vaak horen beweren. Nederland haalt uranium voor de kerncentrale Borssele uit Kazakstan. Daar heerst een dictatuur en dat lijkt ons geen politiek stabiel land.

Geen oplossing kernafval

8. De Europese Unie wil dat er binnen vier jaar een plan komt voor opslag van kernafval. Daardoor komt de opslag van kernafval in de Noordelijke zoutkoepels weer in beeld. De Centrale Organisatie Voor Radioactief Afval (COVRA) is eigendom van de staat en verantwoordelijk voor de opslag van kernafval in Nederland. COVRA wil opslag in de ondergrond vanaf 2130 en vraagt zich niet af, of het verantwoord is om door te gaan met kernenergie. Maar het enige verstandige besluit is geen kernafval te maken, zolang er geen oplossing voor het kernafvalprobleem is.

9. In Nederland horen we regelmatig dat het kernafvalprobleem in het buitenland wel is opgelost. Maar dat blijkt niet zo te zijn. Nergens ter wereld is een ondergrondse opslagplaats voor warmte producerend hoogradioactief afval in bedrijf.

10. De veiligheid van de opslag valt niet te bewijzen. Er worden rekenmodellen gebruikt om de veiligheid op lange termijn uit te rekenen. Maar dergelijke rekenmodellen zijn onbetrouwbaar. De uitkomsten hangen af van het gebruikte model en van de persoonlijke inzichten van de makers van het model, terwijl fundamentele kennis veelal ontbreekt.

11. Regelmatig benadrukken voorstanders van kernenergie dat het maar om kleine hoeveelheden radioactief afval gaat. Maar bij het ongeluk in Tsjernobyl in 1986 kwam slechts 50 kilo van de radioactieve stoffen cesium, strontium en plutonium vrij. Toch betekent die vijftig kilo dat er omvangrijke gebieden 300 jaar onbewoonbaar zijn. Een kleine hoeveelheid kernafval kan dus grote gevolgen hebben en is geen argument om net te doen of dit afval een te verwaarlozen probleem is.

12. De ervaring met opslag van kernafval in zoutkoepels is dramatisch slecht. De Duitse overheid gaat 126.000 vaten radioactief afval opgraven uit de zoutkoepel te Asse in de deelstaat Nedersaksen. De opslag in Asse was in 1976 een belangrijke reden dat de Nederlandse overheid koos voor opslag in zoutkoepels. Achteraf gezien zat de Nederlandse regering er dus behoorlijk naast.

13. Al vanaf de jaren '70 doen voorstanders van kernenergie het voorkomen of de techniek van verkorting van de gevaarperiode (of ook wel 'levensduurverkorting' genoemd) van kernafval al bestaat of binnenkort verkrijgbaar zal zijn. Maar niets is minder waar. En als deze technologie ooit toepasbaar wordt, gaat die niet op voor het kernafval van de kerncentrale Borssele, dus voor het probleem dat er nu al is.

Onveilige kerncentrales

14. In de kerncentrale Borssele zijn 372 bedrijfsstoringen geweest. Dat de noodstroomvoorziening en de diesellaggregaten niet werkten, kwam niet alleen in Fukushima, maar ook in Borssele voor.

15. Kerncentrales blijven een risico. In Finland en Frankrijk wordt nu de European Pressurized Water Reactor (EPR) gebouwd, hét voorbeeld voor een moderne kerncentrale. Bij een ernstig ongeval met de EPR moet echter een gebied van 5600 vierkante kilometer geëvacueerd worden.

16. Wie de kleine lettertjes van de schadeverzekering bestudeert, leest dat schade door kernenergie niet gedekt wordt. Dit is niet toevallig. De verzekeringsmaatschappijen weigeren

namelijk de schade te dekken die mensen kunnen oplopen door een ongeluk met een kerncentrale. Blijkbaar vinden ze kernenergie een te groot risico en te onveilig.

Dure kerncentrales

17. Kerncentrales zijn duurder dan gedacht. In de Verenigde Staten zouden zonder subsidies van de overheid de meeste van de 104 kerncentrales die de VS telt, niet gebouwd zijn; de vooruitzichten voor nieuwe kerncentrales zijn daar miserabel hard. Finland bouwt de EPR-kerncentrale Olkiluoto-3. De bouwer, het Franse bedrijf Areva, heeft de centrale voor 3 miljard verkocht. Maar Areva leidt er een verlies op van 3 miljard euro, omdat de bouw 6 miljard euro kost.

DE ARGUMENTEN TOEGELICHT

1. Kernenergie 2 procent energiegebruik

Kernenergie zorgt nu wereldwijd voor 14% van het elektriciteitsgebruik, dat is 5,9% van het totale energiegebruik²⁰. Er zijn nu niet veel meer kerncentrales dan 23 jaar geleden. Eind 1988 waren er wereldwijd 429 kerncentrales in bedrijf, in januari 1998 waren het er 428; het aantal kerncentrales nam toe tot 444 in 2002 om daarna af te nemen naar 440 in mei 2011^{21 22 23 24 25}. In Duitsland werden in juni 2011 acht kerncentrales stilgelegd^{26 27}, zodat het totaal nu op 432 staat.

De hoeveelheid in Nederland geproduceerde kernenergie kwam in 2010 uit op 1,1 procent van het energieverbruik. Deze hoeveelheid is al jaren stabiel, er zijn de afgelopen decennia immers geen kerncentrales bijgekomen. Daarnaast wordt elektriciteit ingevoerd, onder andere uit Frankrijk, die voor een deel van kernenergie afkomstig is. Inclusief deze invoer blijft het aandeel kernenergie in het energieverbruik van Nederland kleiner dan 2 procent.²⁸

2. Meer gasexport dan kernenergie-import

We horen vaak dat we hypocriet zijn, omdat we geen kerncentrales willen, maar wel kernstroom uit Frankrijk en gas uit Rusland importeren.

Daarbij wordt vergeten dat Nederland veel gas exporteert, jaarlijks zo'n 55 miljard kubieke meter²⁹. Stel dat van dat gas elektriciteit gemaakt wordt. Een rekensom leert dat we er 100 miljard kilowattuur stroom van kunnen maken. Daar staat tegenover dat de import van stroom in 2010 ongeveer 15,6 miljard kWh was (bij een export van 12,8 miljard kWh)³⁰. Met het aardgas dat we exporteren kunnen we dus 6,4 keer zoveel stroom maken als we importeren. Als Nederland minder afhankelijk wil zijn van Rusland, zou er minder gas geëxporteerd moeten worden. Als we 9% minder gas exporteren en dat gebruiken voor elektriciteit is daarmee de geplande nieuwe EPR-kerncentrale bij Borssele overbodig.

3. Kernenergie verdringt duurzame stroom

Op 1 oktober 2008 verscheen een rapport van het Regieorgaan EnergieTransitie³¹, dat het kabinet ondersteunt bij haar streven naar een duurzame energiehuishouding. "Als het kabinet haar doelstelling op gebied van duurzame energie wil waarmaken, dan is het aan te raden nu de weg vrij te maken voor een flexibel elektriciteitssysteem op basis van gasgestookte elektriciteitscentrales." Dat staat in de 'Transitiestrategie elektriciteit en warmte' van het Regieorgaan. Duurzame stroom als zon en wind wisselt per dag, afhankelijk van hoe hard het waait en of de zon schijnt. Het is nodig dat de elektriciteitsvoorziening daarop inspeelt. Kolen- en kerncentrales moeten altijd op volle toeren draaien. Ze kunnen niet snel teruggeregeld worden als er veel duurzame energie opgewekt wordt.

Kerncentrales en duurzame energie concurreren vooral met elkaar als het gaat om investeringen. Als je een kerncentrale bouwt is het niet zo'n goed idee om daar duurzame

bronnen tegenover te zetten omdat je dan met het terugschakel probleem komt te zitten. Bij een gascentrale is dat niet aan de orde, die kan makkelijk terugschakelen en wordt daardoor niet direct onrendabel. Gascentrales bijten in die zin investeringen in duurzame energie niet, want ze gaan prima samen. “Kolen- of kerncentrales, ze passen ons alle twee niet”, concludeert Harry Droog, die in het Regieorgaan een belangrijke functie had, in Technisch Weekblad van 25 oktober 2008.

4. Kerncentrale kan stroom niet kwijt

Er zijn veel plannen voor de bouw van nieuwe gas- en kolencentrales. Netbeheerder Tennet heeft in 2010 en op 11 augustus 2011 aangegeven dat er nu een overschot aan centrales is in Nederland.^{32 33} In de woorden van Tennet is er “vanaf 2009 sprake van een vermogenssurplus”³⁴ en een “Groeiend exportpotentieel voor de Nederlandse elektriciteitsmarkt”³⁵.

We kunnen aan de hand van de gegevens van Tennet van 11 augustus 2011 uitrekenen dat er ook een overschot zal zijn, als we ervan uit gaan dat de kolencentrales niet in bedrijf komen: in 2018 is er dan nog een overschot van 2600 Megawatt. Als rond die tijd ook nog een kerncentrale van 1000 tot 1600 Megawatt erbij komt, is het maar de vraag of die kerncentrale de stroom in Nederland kwijt kan: de atoomstroom wordt misschien geëxporteerd. Of, zoals Tennet het omschrijft: “Ervan uitgaande dat er volgens producenten nauwelijks decommissioning (stopzetten, hd) van productievermogen zal plaatsvinden, betekent dit dat Nederland op termijn een exporteur van elektriciteit wordt of dat veel productie-eenheden niet in bedrijf zullen zijn.”³⁶

5. Beperkte productiecapaciteit kerncentrales

Het NEA heeft de Technology Roadmap Nuclear Energy uitgebracht³⁷. Eén van de hoofdauteurs van dit rapport, Martin Taylor, zegt hierover: “Het is een ambitieus plan. We kunnen in het algemeen stellen dat de wereldwijde productiecapaciteit om kerncentrales te bouwen tussen nu en het jaar 2020 zal moeten verdubbelen om de doelen in ons rapport te halen.”

Taylor wijst erop dat “in de jaren ‘90 en ook de afgelopen tien jaar een aantal ondernemingen de nucleaire business min of meer heeft verlaten. Andere ondernemingen hebben hun capaciteit ingekrompen. Tegelijk steeg de gemiddelde leeftijd van het gekwalificeerde personeel. Velen zijn met pensioen gegaan of beginnen daar binnenkort aan. We concluderen daarom in onze roadmap dat beperking in de industriële capaciteit en in de beschikbaarheid van personeel een belemmering zal vormen voor de bouw van het aantal nieuwe kerncentrales. Dat geldt in ieder geval voor de komende jaren.”

Taylor verwijst naar het rapport, waarin staat dat de productie van de meeste reactorcomponenten binnen een paar jaar kan toenemen. Maar het wordt lastig voor de grootste componenten zoals het reactorvat. Japan Steel Works is nu de enige fabriek die reactorvaten uit één stuk kan gieten. Het duurt zeker vijf jaar om zo’n fabriek te bouwen en er zijn maar weinig firma’s die over de benodigde technologie en financiering beschikken, concluderen de auteurs van de roadmap³⁸. In Engeland was er een plan om een fabriek voor reactorvaten te bouwen. De Engelse regering heeft medio juni 2010 echter besloten om daar geen lening aan te verstrekken, zodat de bouw niet doorgaat³⁹.

6. Broeikaseneffect en uranium

Kernenergie draagt ook bij aan het broeikaseneffect. Het gaat hier om CO₂ dat vrijkomt bij winning en bewerking van uraniumerts, bij de bouw van de kerncentrale, het transport van kernbrandstof, de afbraak van de centrale, etc.. Bij al deze werkzaamheden zijn machines

nodig die benzine of diesel gebruiken en zo CO₂-uitstoot veroorzaken. Dit heet de indirecte CO₂-uitstoot.

Op het ogenblik worden uraniumertsen gewonnen met gemiddeld zo'n 0,1 procent uranium; in 1000 kilo gesteente zit dan een kilo uranium. In deze situatie is de indirecte CO₂-uitstoot van een kerncentrale 10 tot 50 % van de totale CO₂-uitstoot een gas-gestookte centrale (15% tot 85% van een warmtekracht-installatie op aardgas⁴⁰), blijkt uit de schaarse beschikbare openbare gegevens.^{41 42}

Er is echter slechts een beperkte hoeveelheid van dit erts met 0,1 procent uranium. Wanneer vanwege het broeikas effect meer kerncentrales gebouwd worden, zal men over tien tot vijftien jaar moeten overgaan op ertsen met een lager gehalte aan uranium. Dan moet veel meer gesteente afgegraven en verwerkt worden voor eenzelfde hoeveelheid uranium. Daardoor stijgt de indirecte CO₂-uitstoot. Bij een ertsgehalte van 0,02 procent is de indirecte CO₂-uitstoot door een kerncentrale gemiddeld 60% van die van een gascentrale. Bij nog armere ertsen van 0,01 procent is een kerncentrale verantwoordelijk voor meer CO₂-emissie dan wanneer dezelfde hoeveelheid elektriciteit verkregen zou zijn door meteen fossiele brandstoffen te verbranden.^{43 44 45}

70 keer Borssele

In 1976 schatte het Internationale Atoom Energie Agentschap (IAEA) dat in het jaar 2000 wereldwijd kerncentrales een vermogen van 2.300.000 Megawatt (MW) zouden hebben⁴⁶. Voor Nederland was die schatting ook heel groot: in 1972 ging de Kernenergienota van Minister van Economische Zaken Langman ervan uit dat er in Nederland in het jaar 2000 maar liefst 35.000 MW geïnstalleerd kernenergievermogen zou staan.⁴⁷ Dit is 70 keer het vermogen van de kerncentrale Borssele van 500 MW.

Als die IAEA-verwachting was uitgekomen, zou er vanaf 2000 jaarlijks 430.000 ton uranium nodig zijn geweest als brandstof voor die kerncentrales. Dat zou echter wel betekend hebben dat de bewezen en redelijk zekere geschatte voorraad uranium in het jaar 2000 al op zou zijn geweest.⁴⁸

Uranium snel op

Dat de uraniumvoorraad beperkt is, zien we ook op de volgende manier. Alle kerncentrales wereldwijd gebruiken nu jaarlijks bijna 70.000 ton uranium. Volgens een rapport uit 2010 van het NEA,⁴⁹ een instituut dat vóór kernenergie is, zijn de bewezen en geschatte voorraden (op grond van redelijk betrouwbare gegevens) samen 6,3 miljoen ton. Daarnaast schat NEA de niet-ontdekte en speculatieve voorraden uranium op 10,5 miljoen ton. Hoelang die bewezen voorraad van 6,3 miljoen ton uranium mee gaat is natuurlijk afhankelijk van de vraag. Bij het huidige gebruik van uranium is de voorraad over 90 jaar op (90 maal huidig jaarlijks verbruik van 70.000 ton), maar als de vraag stijgt zijn we natuurlijk sneller door de voorraad heen. Dat kunnen we zien aan de hand van het volgende, uiteraard niet realistische, rekenvoorbeeld. Stel dat alle landen het voorbeeld van Frankrijk zouden volgen en besluiten dat kernenergie in 2030 zeventig procent van alle elektriciteit moet leveren. Kernenergie zorgt in dit voorbeeld voor 27% van het wereldwijde energiegebruik, de rest komt uit fossiele brandstoffen en duurzame energie. We kunnen dan bij benadering uitrekenen dat tot eind 2030 zo'n 6 miljoen ton uranium nodig is.⁵⁰ Dat is bijna de totale bewezen en geschatte voorraden van 6,3 miljoen ton. In plaats van over 100 jaar is in dit voorbeeld de bewezen en geschatte voorraad uranium al in 2031, over 20 jaar, op en is men dan afhankelijk van onzekere speculatieve voorraden. Als er wereldwijd veel kerncentrales gebouwd worden om bijvoorbeeld het broeikas effect te bestrijden (wat ook verder noch de beste, noch de kosteneffectiefste methode is⁵¹), stuiten we al over enkele decennia op uraniumtekorten.

Overigens is volgens het Weense Internationale Atoom Energie Agentschap (IAEA) kernenergie in 2030 goed voor hooguit 7,3% van de energievoorziening in de wereld,⁵² nu is dat ongeveer 5,9%.

Meer Fukushima's

Stel dat we aan de problemen met kernenergie voorbijgaan, net doen of het ongeluk bij Fukushima niet is gebeurd en het Nucleaire Energie Agentschap (NEA) te Parijs volgen. Het NEA heeft een scenario bedacht voor een forse toename van het aantal kerncentrales⁵³. Dat vergt op korte termijn een onwaarschijnlijke toename van de productiecapaciteit en van gekwalificeerd personeel. Tot 2050 moet elke twee weken begonnen worden met de bouw van een nieuwe kerncentrale. Het aandeel kernenergie in de totale energievoorziening neemt dan toe van 6% nu naar 15% in 2050. De rol van kernenergie blijft dus hoe dan ook beperkt. Echter, hoe meer kerncentrales, hoe groter de kans op een kernsmelting. De kans dat er tot het jaar 2050 weer een kernsmelting gebeurt met ernstige gevolgen voor de omgeving is 4%, kunnen we uitrekenen op basis van de vooronderstellingen van de kernindustrie⁵⁴. En dat zal opnieuw een tegenslag voor de kernenergie betekenen. Dat er dus vanaf nu elke twee weken begonnen zal worden met de bouw van een kerncentrale is zeer onwaarschijnlijk. Daarmee is de nucleaire wederopstanding een illusie.

7. Politiek instabiel uranium

De herkomst van uranium en de manier waarop het gewonnen wordt verdient meer aandacht; al is het maar omdat Nederland in de nabije toekomst meer uranium gaat inkopen voor de nieuwe kerncentrales. Minister Verhagen van EL&I schreef onlangs in een brief aan de Kamer niet de juridische mogelijkheden te hebben om een duurzame winning van uraniumerts af te dwingen maar de initiatiefnemers van nieuwe kerncentrales "aan te willen spreken op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid".⁵⁵

Komt alle uranium uit politiek stabiele gebieden, zoals we vaak horen beweren? Nederland haalt uranium voor de kerncentrale Borssele uit Kazakstan⁵⁶, een land dat zorgt voor 34% van de wereldwijde productie van uranium⁵⁷. Daar heerst een dictatuur en dat lijkt ons geen politiek stabiel land.

Uranium wordt ook in Afrika gedolven. WISE deed onderzoek naar de gevolgen van uraniummijnbouw in Zuid-Afrika, Namibië en de Centraal-Afrikaanse Republiek. Fleur Scheele, onderzoeker bij WISE en auteur van het rapport: "De sociale en milieuproblemen rond deze Afrikaanse uraniummijnen zijn zo ernstig dat je je niet voor kunt stellen dat een energiebedrijf daar haar grondstoffen vandaan wil halen".⁵⁸

8. Europese Unie voor zoutkoepels...

De Europese Raad van ministers heeft op 19 juli 2011 een richtlijn over opslag van kernafval vastgesteld. Die heeft kracht van wet en daardoor komt de opslag van kernafval in de Noordelijke zoutkoepels weer in beeld. Die richtlijn is opgesteld door de Europese Commissie en besproken in het Europese Parlement.⁵⁹

Voor 2015 moeten er nationale programma's komen waarin staat:

- welke doelen men wil bereiken;
- welke de belangrijke mijlpalen en tijdsaders zijn;
- om hoeveel kernafval het gaat;
- welke plannen en technische oplossingen er zijn voor het kernafval vanaf de productie van kernafval in de kerncentrale tot en met de eindopslag;
- de plannen voor de opslag als de opslagplaats gesloten is, inclusief de tijd dat de opslagplaats gecontroleerd moet worden;
- de middelen om de kennis van de opslagplaats te bewaren tot in lengte van dagen;

- onderzoek, ontwikkeling en demonstratie-activiteiten die nodig zijn om de gekozen oplossing voor het kernafval daadwerkelijk tot stand te brengen;
- overzicht van de kosten van de opslag en van de financiering van de kosten. ^{60 61}

De Nederlandse regering moet nu snel aan de slag gaan met plannen voor opslag in de ondergrond. De opslag van kernafval in zoutkoepels komt dan dichterbij.

....maar Nederland na 2130

De Centrale Organisatie Voor Radioactief Afval (COVRA) bij Vlissingen is verantwoordelijk voor de opslag van alle soorten kernafval in Nederland. COVRA is een NV waarvan alle aandelen sinds 2002 in handen zijn van de Staat⁶². Op 5 juli begon de COVRA met het OnderzoeksProgramma Eindberging Radioactief Afval (OPERA)⁶³: “Naar de huidige stand van de wetenschap en techniek is alleen geologische berging van hoogradioactief afval een veilige oplossing, die verzekert dat het afval ook op de lange termijn buiten de levensruimte (biosfeer) van de mens blijft.” En: “De besluitvorming over een eindbergingsfaciliteit voor het Nederlandse radioactieve afval is een proces met een zeer lange tijdshorizon (volgens het huidige beleid tenminste 100 jaar) dat stapsgewijs zal worden uitgevoerd.”... “Internationale ervaringen leren dat dit een proces is van tenminste 20 - 25 jaar. De uiteindelijke bouw van de faciliteiten zal naar verwachting nog eens 5 – 10 jaar in beslag nemen. Dit betekent dat een eindberging in Nederland niet voor 2130 in bedrijf zal zijn.”⁶⁴

De COVRA vraagt zich dus niet af, of het verantwoord is om door te gaan met kernenergie. De stilzwijgende vooronderstelling is dat we het probleem rustig door kunnen schuiven naar de toekomst. Het is vooruitschuiven van het probleem om weerstand van de bevolking te ontwijken en ondertussen door te kunnen gaan met de bouw van een tweede centrale. Maar rond 2130 moet alle energie uit duurzame bronnen komen en is er geen kernenergie meer. Of er dan nog kennis over kernafval aanwezig is, is zeer de vraag. Daarom is het enige verstandige besluit om nu te stoppen met kernenergie.

9. Nergens opslag hoogradioactief afval

De kerncentrale Borssele maakt kernafval, dat zeker een miljoen jaar gevaarlijk blijft⁶⁵. In Nederland horen we regelmatig dat het kernafvalprobleem in het buitenland wel is opgelost. Maar dat blijkt niet zo te zijn. Nergens ter wereld is een ondergrondse opslagplaats voor warmte producerend hoogradioactief afval in bedrijf.

Tabel 1:

Vroegste tijdstip eindopslag hoogradioactief afval

Land	verwachting in 1989 ⁶⁶	verwachting in 1996 ⁶⁷	verwachting in 2011 ⁶⁸
Nederland	2000	??	2130
België	2030	2035	2080
Duitsland	2005/10	2010	2035
Groot-Brittannië	??	2030	2040
Zweden	2020	2020	2023
Finland	2020	2020	2020/22
Frankrijk	2010	2020	2025
Zwitserland	2025	2020	2040
Canada	2015/25	2025	2035
U.S.A.	2010	2013	??

Als deze verwachting uit zou komen, zou Finland het eerste land met een eindopslag zijn. In mei 1999 vroeg Posiva Oy, die twee kerncentrales exploiteert in Finland, een vergunning aan voor opslag bij Olkiluoto in de gemeente Eurajoki. Maar er zijn twijfels bij de veiligheid van deze opslag.

De Zweedse geoloog Nils-Axel Mörner zegt hierover: "Posiva Oy vindt het voldoende dat vaten met kernafval op 50 tot 100 meter van breukzones opgeslagen worden, maar het zou vijf tot tien kilometer moeten zijn. Olkiluoto zit verticaal en horizontaal vol van dergelijke breuken. Daarom ben ik er niet van overtuigd dat de opslag daar veilig is." ⁶⁹

10. Veiligheid opslag niet te bewijzen

Met rekenmodellen probeert men na te bootsen hoe het opgeborgen kernafval zich in de periode van de komende honderdduizenden jaren in de ondergrond zal verplaatsen. Deze periode noemt men ook wel de simulatieperiode.

De rekenmodellen voor de veiligheid op lange termijn zijn onbetrouwbaar. De door de overheid ingestelde commissie over opberging van kernafval (OPLA), stelde in het eindrapport van 1993⁷⁰ dat berekeningen over de risico's van de ondergrondse opslag van kernafval op lange termijn onbetrouwbaar zijn: de resultaten van modelberekeningen hangen af van het gebruikte model en van de persoonlijke inzichten van de makers van het model, terwijl fundamentele kennis veelal ontbreekt. De OPLA ging in haar eindrapport ook in op de vraag wanneer bewezen is dat een model klopt, ofwel 'gevalideerd' is en komt tot de conclusie dat dit alleen bereikt kan worden door vergelijking van de modelvoorspellingen met veldwaarnemingen: "Dit proces zal gedurende een lange periode moeten plaatsvinden (bijvoorbeeld 30-50 % van de simulatieperiode) voordat het model als gevalideerd beschouwd kan worden. Dit is echter wel een 'ideaal validatieproces'. In de praktijk, en zeker in het kader van veiligheidsanalysestudies waar de geohydrologische modellen gebruikt worden om voorspellingen te doen voor periodes van een tiental duizenden jaren, kan dit type validatie niet uitgevoerd worden."⁷¹ Men zou dus duizenden jaren onderzoek moeten doen voordat men een uitspraak over de betrouwbaarheid van de modellen kan doen. Aan deze conclusies is sindsdien in feite niets veranderd: berekeningen over de veiligheid van opslag van kernafval blijven onbetrouwbaar.

11. Kleine hoeveelheid, langdurig gevaar

Regelmatig benadrukken voorstanders van kernenergie dat het maar om kleine hoeveelheden radioactief afval gaat. Maar bij kernafval gaat het niet alleen om het volume, maar vooral om het gevaar van zelfs een minieme hoeveelheid radioactiviteit. Dat kan duidelijk gemaakt worden aan de hand van het volgende. Door het ongeluk in april 1986 met de kerncentrale te Tsjernobyl werd een groot deel van Europa besmet. Een berekening aan de hand van rapporten van het Nucleaire Energie Agentschap⁷² laat zien dat er slechts 50 kilo langdurig gevaarlijke stoffen als cesium, strontium en plutonium verspreid werd. Toch betekent die vijftig kilo dat er omvangrijke gebieden in Wit-Rusland, Rusland en de Oekraïne langdurig besmet zijn. Een kleine hoeveelheid kernafval kan dus grote gevolgen hebben en is geen argument om net te doen of dit afval een te verwaarlozen probleem is.

In de discussie wordt overigens vaak verzwegen dat er in het buitenland veel afval vrijkomt vanwege de Nederlandse kerncentrales. Dit geldt speciaal voor het radioactief afval afkomstig van de uranium winning: alleen al voor de kerncentrale Borssele gaat het om ongeveer 11.000 ton ertsafval per jaar. Het ertsafval bestaat uit een mengsel van zouten, zuren, zware metalen, fijn gemalen gesteente en radioactieve stoffen zoals radon, radium en thorium. Daarom is het radioactief afval.⁷³

12. Duitse zoutkoepel lekt

De Duitse overheid heeft een vergunning afgegeven voor het opgraven van 126.300 vaten radioactief afval uit de zoutkoepel te Asse in de deelstaat Nedersaksen. Dit is een primeur. Het terughalen van vaten met kernafval is nog nergens ter wereld gebeurd.

In de Duitse deelstaat Nedersaksen ligt de zoutkoepel Asse, waarin tot 1978 zo'n 125.000 vaten laag- en 1300 vaten middelradioactief afval zijn opgeslagen. Het laagradioactief afval ligt in 12 opslagruimtes op 725 tot 750 meter diepte, het middelradioactief afval in één opslagruimte op 511 meter diepte.⁷⁴

Rond 1970 was het de bedoeling dat er ook hoogradioactief afval in zou komen. Dit Duitse plan was een belangrijke reden dat de Nederlandse overheid koos voor opslag in zoutkoepels. Het liep echter anders. Hoogradioactief afval is er nooit opgeslagen. In Asse is recent op 700 meter diepte het radioactieve cesium-137 vastgesteld. In 2008 werd bekend dat dit cesium al vanaf begin jaren-90 vrijkomt.⁷⁵ Er stroomt namelijk dagelijks 12.000 liter water de zoutkoepel in. Het gevormde pekkel heeft de vaten aangetast, waardoor er radioactiviteit uit de vaten lekt. Begin jaren-70 werd beweerd dat de opslag in Asse duizenden jaren veilig zou zijn.⁷⁶ Nu blijkt er al na 40 jaar radioactiviteit te lekken.^{77 78}

Opgraven 126.300 vaten kernafval

Het Bundesamt für Strahlenschutz (BfS) laat op 3 september 2009 weten dat het onduidelijk is hoelang het duurt voordat de schachten onder water komen te staan,⁷⁹ en dat daarom alle vaten tot 2020 opgegraven moeten worden.^{80 81 82} Dit kost volgens de Duitse milieuminister Norbert Röttgen (CDU) 3,7 miljard euro⁸³, waar nog eens 200 miljoen euro bijkomt voor de berging van middelactief afval⁸⁴.

Op 31 mei 2011 bracht het BfS een aflevering van het blad "Asse Einblicke"⁸⁵ uit. Daarin stelden milieuminister Röttgen van de Duitse regering en David McAllister, ministerpresident van de deelstaat Nedersaksen, dat er een vergunning is verleend aan BfS voor het terughalen van het kernafval.^{86 87}

Om de vaten weer naar boven te halen, wordt er een nieuwe schacht aangelegd. Daardoor kan het terughalen veiliger en sneller uitgevoerd worden. De bestaande schacht is voor het terughalen niet geschikt vanwege de geringe capaciteit.⁸⁸

De opgegraven vaten worden tijdelijk bovengronds opgeslagen in een gebouw, maar er is nog geen besluit genomen over waar dat opslaggebouw moet komen. Daarna moeten de vaten ergens definitief opgeslagen worden. Maar ook de eindbestemming is onbekend.⁸⁹

Ook al is er nog veel onduidelijk, alle betrokkenen zijn ervan overtuigd dat ze met iets unieks bezig zijn. Het terughalen van vaten met kernafval is immers nog nergens ter wereld gebeurd.⁹⁰

13. Verkorting gevaarperiode kernafval illusie

In een kerncentrale ontstaan door het kernsplijtingsproces veel verschillende radioactieve stoffen. Sommige verliezen na korte tijd hun radioactiviteit, maar bij andere duurt dat honderdduizenden jaren. Deze langlevende stoffen zijn bepalend voor het risico op lange termijn. Als het nu mogelijk zou zijn de langlevende radioactieve stoffen om te zetten in kortlevende, zou het kernafval nog maar bijvoorbeeld 700 tot 1500 jaar gevaarlijk blijven. Dan zou dus ergens tussen het jaar 2710 en 3510 onze zorg voor het kernafval op kunnen houden.

Al vanaf de jaren '70 doen voorstanders van kernenergie het voorkomen of de techniek van verkorting van de gevaarperiode (of ook wel 'levensduurverkorting' genoemd) van kernafval al bestaat of binnenkort verkrijgbaar zal zijn.^{91 92} De werkelijkheid is echter geheel anders. Volgens het hoofd van de afdeling Nucleaire Ontwikkeling van het Nucleaire Energie Agentschap (NEA) te Parijs in april 2009⁹³ duurt het "nog minstens dertig jaar voor de

technologie voor de verkorting van de gevaarperiode van het kernafval op enige schaal praktisch toegepast kan worden. Voor het zover is, moet nog veel onderzoek gebeuren.” We zijn dan op z'n vroegst in 2040. Het proces zelf, de daadwerkelijke verkorting van de gevaarperiode, vergt minstens 40 jaar. In het gunstigste geval zijn we dan in het jaar 2080.

Snelle kweekreactoren nodig

Deze omzetting kan met name in snelle kweekreactoren, een type reactor zoals gepland was in Kalkar. Die kweekreactor is in de jaren '90 na een investering van enkele miljarden euro's omgebouwd tot pretpark⁹⁴, omdat het kweekproces onrijp en te duur was. We krijgen dan de absurde situatie dat er ergens een Kalkar-centrale gebouwd moet worden om de langlevende radioactieve stoffen van de kerncentrales Borssele en Dodewaard te behandelen. Verkorting van de levensduur van kernafval gaat dus gepaard met de bouw van nieuwe kerncentrales. Ook minister Maxime Verhagen van Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie heeft twijfels bij de levensduurverkorting, blijkt uit een brief van 11 februari 2011 aan de Tweede Kamer,⁹⁵ waarin hij schrijft: “Wellicht komen in de toekomst technieken beschikbaar om bestraalde splijtstof zodanig te bewerken dat langlevende componenten uit het afval kunnen worden afgescheiden (“partitioning”) en vervolgens bewerkt (“transmutation”), zodat de levensduur van dat afval kan worden verkort. Dergelijke technologie komt naar verwachting de komende decennia niet commercieel beschikbaar.”⁹⁶

Behalve al deze problemen die eerst nog maar eens opgelost moeten worden, gaat deze technologie sowieso niet op voor al het tot nu toe geproduceerde hoogradioactieve kernafval van de kerncentrales Borssele en Dodewaard, omdat het, na opwerking, in glas is ingesmolten. Minister Verhagen van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie omschreef dit op 11 mei 2011 als volgt in een brief aan de Tweede Kamer: “Daarnaast is het zo dat het al bestaande en bij COVRA opgeslagen hoogradioactieve verglaasde afval niet meer voor levensduurbekorting in aanmerking komt. Voor dit afval zal eindbergings noodzakelijk blijven.”⁹⁷

Kortom, deze technologie geeft geen oplossing voor het probleem dat er nu al is.

14. Kerncentrale Borssele: 372 bedrijfsstoringen

De overheid brengt vanaf 1980 jaarlijkse overzichten uit van storingen en ongevallen in de kerncentrales. Uit de overzichten blijkt dat zich tot eind 2009 in de kerncentrale Borssele 372 bedrijfsstoringen hebben voorgedaan. Daarbij vielen regelmatig belangrijke veiligheidsvoorzieningen uit. In 1981, 1984, 1986, 1987, 1989 en 2006 zijn er problemen geweest met de noodstroomvoorziening en de dieselaggregaten. Dat de noodstroomvoorziening en de dieselaggregaten niet werken, kwam dus niet alleen in Fukushima, maar ook in Borssele voor.⁹⁸

Gelukkig is het tot nu toe niet echt fout gegaan in Borssele, maar een aantal keren zijn stappen op weg naar een ernstig ongeluk gezet. In antwoord op Kamervragen stelde minister Verhagen hierover op 19 april 2011 dat Borssele “geen bijzonder gevaar” liep bij deze storingen. Maar in feite erkent de minister dat er terdege gevaar is geweest want: in 1986 is de noodstroomvoorziening aangepast; in 1991 is een extra voorziening aangelegd die ervoor zorgt dat de kerncentrale na afschakeling gedurende 45 minuten zonder externe voeding of noodstroom nog vervalwarmte kan afvoeren; in 1997 zijn er dieselgeneratoren vervangen; ook wordt er in de noodprocedures sinds 2006 rekening mee gehouden dat de stroomtoevoer van buitenaf langere tijd niet beschikbaar is.⁹⁹

Al deze maatregelen zouden niet nodig geweest zijn, als de hier genoemde storingen niet ernstig waren geweest.

15. Kerncentrales blijven een risico

De Nederlandse regering stelde in 2008 in het Derde Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (SEV III) dat bij een ernstig ongeval binnen een straal van vijf kilometer met een snelle evacuatie rekening gehouden moet worden. Dit in tegenstelling tot SEV II waar een afstand van 20 kilometer genoemd werd voor evacuatie. Maar omdat de moderne kerncentrales veiliger zijn dan kerncentrales als bijvoorbeeld die te Borssele, noemt de regering nu vijf kilometer.

Het is de vraag of die nieuwe kerncentrales daadwerkelijk veiliger zijn. Dit laten we zien aan de hand van de European Pressurizedwater Reactor (EPR), die hét voorbeeld moet zijn van de nieuwe generatie kerncentrales. Over de EPR heeft het onderzoeksbureau Large and Associates in maart 2007 een rapport uitgebracht¹⁰⁰. Daarin staat dat bij een ernstig ongeval een gebied van 5600 vierkante kilometer geëvacueerd zou moeten worden. De ontwerper van de EPR, Areva, laat het bij een te evacueren gebied van 123 vierkante kilometer, omdat Areva ervan uitgaat dat allerlei – niet eerder toegepaste en daarom in de praktijk onbewezen – technische maatregelen, perfect zullen werken. Ook sluit Areva veel ernstige ongelukken die mogelijk zijn, van tevoren uit. In deze beperkte visie van Areva komen we uit op een afstand van meer dan vijf kilometer van de centrale dat geëvacueerd moet worden. Large and Associates komen op een te evacueren gebied tot op tientallen kilometers van de kerncentrale.

Vragen bij veiligheid ontwerp

Daar komen nog principiële problemen in het ontwerp bij. Areva wil kerncentrales bouwen in de VS. De Amerikaanse overheidscommissie voor Nucleaire Regelgeving (NRC) heeft vragen bij het ontwerp van de EPR, bleek op 26 juli 2010. Het gaat vooral om het goed functioneren van de veiligheidssystemen. Ook moeten de veiligheidssystemen onafhankelijk van elkaar werken. En dat is nu niet het geval. Daarom wil Areva veranderingen aanbrengen in deze systemen zodat ze minder ingewikkeld worden en onafhankelijk van elkaar worden.¹⁰¹ In maart 2011 zou Areva hiervoor concrete voorstellen doen^{102 103}, maar of dat gebeurd is, is onbekend. En of die veranderingen nog toegepast kunnen worden in de kerncentrales die Areva nu al bouwt in Finland en Frankrijk, is onduidelijk. Al met al is de EPR in grote economische en technische problemen gekomen¹⁰⁴.

Ook bleek in juli 2011 dat de EPR minder noodstroomvoorzieningen heeft dan de Konvooykerncentrale, de Duitse centrale waar de EPR op heeft voortgebouwd. Een voorbeeld: het ontwerp van de EPR gaat ervan uit dat na een ongeluk altijd binnen 24 uur de stroomvoorziening hersteld is. Maar bij Fukushima duurde dat 11 dagen.¹⁰⁵

Er zijn ook vragen bij de veiligheid van de Amerikaanse reactor AP 1000 van Westinghouse. Bij een ongeval kan 1000 keer meer radioactiviteit vrijkomen dan toegestaan is, zei Arnold Gundersen, chief engineer at Fairewinds Associates op 10 januari 2011 bij de publicatie van een rapport over de AP 1000.¹⁰⁶

Met de nieuwe kerncentrales wordt een groot ongeluk dus niet uitgesloten, kunnen we concluderen. Daarmee blijft kernenergie een groot risico.

16. Kernenergie een onverzekerbaar risico

De verzekeringsmaatschappijen weigeren de schade te dekken die mensen kunnen oplopen door een ongeluk met een kerncentrale. Blijkbaar vinden ze kernenergie een te groot risico en te onveilig.

Wie de kleine lettertjes van de schadeverzekering bestudeert, komt ook een paragraaf tegen over schade die niet gedekt wordt. Behalve oorlog wordt ook schade "veroorzaakt door of samenhangend met atoomkernreacties" niet gedekt. Deze uitsluiting is niet toevallig. Er is namelijk een afspraak tussen de verzekeringsmaatschappijen dat zij niemand individueel zullen verzekeren tegen de risico's van kernenergie.¹⁰⁷

Om schade door kernenergie vergoed te krijgen, moet je je wenden tot de eigenaren van de kerninstallaties. Maar bij grote ongelukken zul je daar bot vangen. De exploitanten van kerninstallaties hoeven zich maar beperkt te verzekeren tegen de schade die anderen ervan ondervinden. Dat is geregeld in internationale verdragen.

De wettelijke aansprakelijkheid van de exploitanten van kerncentrales is beperkt bij de Verdragen van Parijs (1960) en Brussel (1963). Deze verdragen liggen ten grondslag aan de Nederlandse Wet Aansprakelijkheid Kernongevallen (WAKO).

Waarom is de aansprakelijkheid beperkt? In het gemeenschappelijk commentaar bij het Verdrag van Parijs lezen we: "In de eerste plaats omdat volgens het geldende recht de exploitanten van kerninstallaties onbeperkt aansprakelijk zouden zijn, terwijl het duidelijk is dat onbeperkte financiële dekking onmogelijk kan worden verkregen." Ook lezen we: "De zeer zware financiële lasten, die het gevolg zouden kunnen zijn van onbeperkte aansprakelijkheid, zouden de ontwikkeling van de kernindustrie ernstig in gevaar kunnen brengen." In maart 2003 stelde Juhani Santaholma van de Finse Energie-industrie Commissie dat onbeperkte aansprakelijkheid zal leiden tot het faillissement van de exploitant van de kerncentrale, wanneer zich een ongeluk voordoet. Hij zei dit vanwege de plannen om in Finland een nieuwe kerncentrale te bouwen.¹⁰⁸

De wet aansprakelijkheid kernongevallen beschermt dus vooral de kernindustrie. De kernindustrie is voor de Europese Commissie en de Nederlandse regering een belangrijker waarde dan de bevolking en het milieu.

Beperkte dekking

Nederland heeft in 1989 de wet aansprakelijkheid kernongevallen herzien. De maximale aansprakelijkheid voor de exploitant van een nucleaire installatie bedroeg toen 400 miljoen gulden (zo'n 180 miljoen euro) en de staat zorgt voor een aanvullende dekking tot 2 miljard gulden (ruim 900 miljoen euro). Dat bedrag voor de exploitant is later opgehoogd naar 340 miljoen¹⁰⁹.

In het nieuwste voorstel tot wijziging van de WAKO van juli 2007 is het schadebedrag waarvoor de exploitant van een kerncentrale zich maximaal moet verzekeren opgehoogd van 340 miljoen tot 750 miljoen euro. Het bedrag van de schade die boven deze 750 miljoen uitgaat (en dat de staat zal betalen) is verhoogd naar 3,2 miljard euro per kerncentrale. Uit de Memorie van Toelichting blijkt dat het ministerie van Financiën een reservering van ruim 14 miljard euro op de balans heeft staan voor de zeven installaties die onder WAKO vallen. In de Memorie wordt bij artikel 18 opgemerkt "dat hiermee uitdrukkelijk niet bedoeld is de indruk te wekken dat met het gekozen bedrag (3,2 miljard per installatie, H.D.) alle financiële gevolgen van een ernstig kernongeval kunnen worden vergoed. Een dergelijke schade zal immers vele malen groter kunnen zijn."¹¹⁰

En dat klopt. De schade van het ongeluk te Tsjernobyl in 1986 is zeker 300 miljard dollar¹¹¹ (210 miljard euro, afhankelijk van de gebruikte wisselkoers). Analisten van Bank of America Merrill Lynch hebben op 31 maart 2011 een voorlopige berekening gepubliceerd van de schade van het ongeluk met de kerncentrales te Fukushima: 133 miljard dollar¹¹² (94 miljard euro). Een ongeluk met een nieuw te bouwen kerncentrale in Nederland waarbij een tiende vrijkomt van de radioactieve stoffen die bij het Tsjernobyl-ongeluk zijn geloosd, geeft volgens de Nederlandse regering een schade van 17 tot 30 miljard gulden¹¹³ (7,2 tot 13,6 miljard euro). Hieruit volgt dat een groot deel van de schade niet gedekt is.

Niet bouwen

Minister Verhagen van Economische Zaken herhaalde op 11 februari 2011 in de "Randvoorwaarden voor de bouw van nieuwe kerncentrales" de bovengenoemde bedragen van 750 miljoen en 3,2 miljard euro. De verhoging van 340 naar 750 miljoen voor de

exploitant en van 900 miljoen naar 3,2 miljard aanvullende dekking, is echter nog niet van kracht geworden, stelde hij.¹¹⁴

Maar als de nieuwe kerncentrales veilig zijn, zoals de voorstanders van kernenergie als minister Verhagen graag zeggen, waarom moet de aansprakelijkheid dan beperkt worden? Dus óf de kerncentrales zijn veilig en de aansprakelijkheid is onbeperkt, óf ze zijn onveilig en dan moeten we die kerncentrales niet bouwen.

17. Kernenergie is duur

Met kernenergie is er iets merkwaardigs aan de hand. Bij veel producten (radio, tv, computer) zien we dat de prijs naar beneden gaat in de loop van de tijd. Bij kernenergie is dat niet het geval. Sinds 1970 zijn de investeringskosten per kilowatt kernenergie-vermogen in de Verenigde Staten met een factor vijf en in Frankrijk met een factor drie gestegen¹¹⁵. Kernenergie wordt dus niet goedkoper, maar juist duurder. Enkele voorbeelden.

In de *Verenigde Staten* was het plan dat er in het jaar 2000 zo'n 1200 kerncentrales in bedrijf zouden zijn. Maar het zijn er nu 104. De Union of Concerned Scientists (UCS) heeft in februari 2011 het rapport "Nuclear Power: Still Not Viable Without Subsidies" uitgebracht. Daarin staat dat de overheid al 50 jaar lang allerlei omvangrijke subsidies verstrekt aan de kernindustrie. "Zonder die subsidies zouden de meeste van die 104 kerncentrales niet gebouwd zijn."¹¹⁶

De regering Obama heeft herhaaldelijk een miljardensteun voor de bouw van kerncentrales aangekondigd¹¹⁷. Volgens Ellen Vancko, manager van het Nuclear Energy and Climate Change Project van UCS, is dit geldverspilling. Dat blijkt ook uit het rapport "Updated Capital Cost Estimates for Electricity Generation Plants," van november 2010. Dit rapport is gemaakt in opdracht van de Amerikaanse overheidsinstantie Energy Information Agency (EIA). In dit rapport staat dat de bouwkosten van kerncentrales alleen al in het jaar 2010 met 37% gestegen zijn, die van gascentrales gelijk zijn gebleven en van zonne-energie met 25% gedaald zijn¹¹⁸.

In 2007 vroegen de energiebedrijven Constellation Energy en het Franse EDF een vergunning aan voor de kerncentrale Calvert Cliffs-3. Dat was het eerste bouwplan in de VS in 30 jaar. Calvert Cliffs-3 werd het vlaggenschip voor de nucleaire renaissance in de VS genoemd. In oktober 2010 stapte Constellation Energy uit de bouw van de kerncentrale Calvert Cliffs-3, waardoor EDF als enige partner overbleef.¹¹⁹ EDF heeft begin maart 2011 de staat Maryland om financiële steun gevraagd, omdat de bouw van Calvert Cliffs-3 op dit moment niet winstgevend ("unprofitable") is¹²⁰.

Op 15 augustus 2011 noemde John Rowe, directeur van Exelon, de vooruitzichten voor de bouw van nieuwe kerncentrales om economische redenen "miserabel hard". De komende tien tot twintig jaar is kernenergie volgens Rowe duurder dan elektriciteit uit gas. Exelon heeft in de VS 17 kerncentrales in bedrijf en is daarmee de grootste producent van kernstroom.¹²¹

De bouw in *Finland* van de EPR-kerncentrale (European Pressurizedwater Reactor) Olkiluoto-3 begon in 2005. De centrale had in 2009 in bedrijf moeten komen, maar dat wordt nu 2013¹²². Of dat lukt is de vraag, omdat de stoomgeneratoren pas eind januari 2011 geplaatst waren¹²³. De bouwer, het Franse Areva, leidt er een verlies op van 2,7 miljard euro, bleek in juni 2010¹²⁴. Op 3 maart 2011 deelde Areva mee dat het verlies nog eens 367 miljoen hoger uit valt¹²⁵. Daarmee komt het totale verlies voor Areva op 3 miljard euro, terwijl de centrale 6 miljard euro kost¹²⁶.

De reactorbouwer Areva vindt dat Finland de oorzaak is van de vertragingen. Daarom heeft Areva recent een claim ingediend van 1,9 miljard euro tegen de toekomstige eigenaar van de centrale, het Finse elektriciteitsbedrijf TVO¹²⁷.

Frankrijk bouwt een EPR centrale bij Flamanville, die volgens de aanvankelijke plannen in 2012 in bedrijf zou komen. In juli 2010 bleek echter dat het 2014 wordt¹²⁸ en dat de kosten stijgen van 3,3 naar 5 miljard euro^{129 130}.

Op 21 juli 2011 herzag de exploitant Electricité de France (EDF) de organisatie voor de bouw van de centrale. Er zijn twee niet met name genoemde ongelukken geweest, waardoor de bouw dit jaar langere tijd stil heeft gelegen. De verwachting van EDF is dat de kerncentrale in 2016 in bedrijf komt. De bouwkosten stijgen naar 6 miljard euro.^{131 132}

De Labour-regering van *Groot-Brittannië* heeft in 2008 plannen aangekondigd voor de bouw van zo'n tien kerncentrales. Charles Hendry, de minister van Energie en Klimaat van de huidige Conservatieve-Liberale regering heeft op 13 juli 2010 laten weten, geen overheidssubsidie voor kernenergie beschikbaar te stellen¹³³. Daarop stelden de Duitse bedrijven RWE en E.On dat ze voor de geplande bouw van kerncentrales in Engeland wel subsidie nodig hebben¹³⁴.

Op 6 juli 2011 stelde Peter Atherton, hoofd van de afdeling van Citigroup die investeringen in elektriciteit beoordeelt, dat de marktpartijen niet zullen investeren in kernenergie in Groot-Brittannië, tenzij de regering een aanzienlijk deel van het investeringsrisico wil dragen: "Zoals het nu is, is investeren in kerncentrales geen optie. De kapitaalkosten zijn gewoon te hoog om je een aanvaardbare elektriciteitsprijs te geven."¹³⁵

¹ Voor een gedetailleerde bespreking zie: <http://www.nirs.org/reactorwatch/accidents/Fukushimafactsheet.pdf> ; http://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_the_Fukushima_nuclear_accidents.

² <http://www.enerwebwatch.eu/webwatch.php?page=EarthQuake>

³ <http://groengroningen.nl/images/Kernenergie/kainbew.pdf>, februari 2011.

⁴ http://somo.nl/publications-en/Publication_3629/view?set_language=en, 1 maart 2011.

⁵ "Uranium Mining Issues: 2010 review", in: Nuclear Monitor, 21 januari 2011, No 722, p 2 – 8.

⁶ <http://groengroningen.nl/images/Kernenergie/kainbew.pdf>, februari 2011.

⁷ Zienswijze van 24 juni 2008 van de gezamenlijke Milieufederaties over Derde Structuurschema Elektriciteitsvoorziening.

⁸ The news remained discreetly buried in the depths of the site of the French Nuclear Safety Authority (ASN): Following recent studies, EDF has just "discovered" a disturbing "anomaly" standard on 34 of its reactors. In all reactors of 900 MW in case of major leakage from the primary circuit, the water injection safety circuit may be unable to prevent the meltdown of the reactor core, Press Release / Sortir du nucléaire / Our press release from 11/02/2011.

⁹ Voor een gedetailleerde bespreking zie: "Chernobyl; Chronology of a Disaster", in: Nuclear Monitor, Maart 2011, No. 724, p 1 -18.

¹⁰ <http://www.climatesceptics.org/ines-level/table>

¹¹ WISE/NIRS, Nuclear Monitor, 28 augustus 2008, 25 september 2008, 17 september 2009 en 11 december 2009.

¹² Mycle Schneider et. al., "The World Nuclear Industry Status Report 2009", Commissioned by German Federal Ministry of Environment, Nature Conservation and Reactor Safety, Paris, August 2009.

¹³ <http://www.tegenstroom.nl/node/958>

¹⁴ http://oekonews.at/index.php?mdoc_id=1057207, 20 maart 2011.

¹⁵ Nearly half Europe's nuclear reactors of particular concern, Greenpeace briefing - 21 maart 2011.

¹⁶ Herman Damveld, "Kernenergie na Fukushima: De illusie van de wederopstanding van kernenergie", Onjo 22 april 2011, http://www.onjo.nl/Item.2569.0.html?&no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=43046,

-
- ¹⁷ Herman Damveld en Robert Jan van den Berg “Kernafval en kernethiek (Maatschappelijke en ethische van de terughalbare opslag van kernafval)- CORA 20”, <http://www.laka.org/docu/boeken/pdf/1-01-2-12-14.pdf>, januari 2000.
- ¹⁸ Herman Damveld en Robert Jan van den Berg, “Discussions on nuclear waste (A survey on public participation, decision-making and discussions in eight countries – CORA 21”, <http://www.laka.org/docu/boeken/pdf/1-01-2-12-16.pdf>, januari 2000.
- ¹⁹ Herman Damveld, “Basiskennis opslag CO₂”, <http://groengroningen.nl/images/Kernenergie/co2opslag.pdf>, 15 februari 2011.
- ²⁰ IAEA, "Energy, Electricity and Nuclear Power Estimates for the Period up to 2030", 2008 Edition, Wenen, 11 september 2008, p. 35.
- ²¹ IAEA, "Energy, Electricity and Nuclear Power Estimates for the Period up to 2005", Reference Data Series No. 1, juli 1989 Edition.
- ²² Eind 1988 waren er wereldwijd 429 kerncentrales in bedrijf en 105 in aanbouw. Tussen 1987 en eind 1997 zijn wereldwijd 18 nieuwe kerncentrales in bedrijf gekomen. Het aantal kerncentrales bedroeg eind 1994 432, met een vermogen van 340 Gigawatt (GW; 1 GW=1000Megawatt (MW); 1 MW=1000 kiloWatt), eind 1995 437 (en 343 GW) eind 1996 442 (met 350 GW). In januari 1998 waren er 428 kerncentrales met een vermogen van 344 GW in bedrijf (en 30 kerncentrales in aanbouw). In januari 2010 ging het om 436 kerncentrales met een vermogen van 372 GW.
- ²³ http://www.world-nuclear-news.org/NN_Two_up_two_down_0401101.html, 4 januari 2010.
- ²⁴ <http://www.iaea.org/programmes/a2/>
- ²⁵ <http://www.iaea.org/programmes/a2/>
- ²⁶ http://www.nzz.ch/nachrichten/politik/international/atomdebatte_bundestag_1.11117362.html
- ²⁷ http://www.welt.de/print/welt_kompakt/print_politik/article13520650/Atomausstieg-nimmt-letzte-Huerde.html, 1 augustus 2011.
- ²⁸ <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/industrie-energie/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-3367-wm.htm>, 6 april 2011.
- ²⁹ <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=00372>, 1 juli 2011.
- ³⁰ <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=00377>, 1 juli 2011.
- ³¹ <http://www.energietransitie.nl/publicaties/brochure-naar-een-duurzame-elektriciteitsvoorziening-zonnestroom>, 1 oktober 2008.
- ³² http://www.tennet.org/images/0403-35%20KCD%20man.samenvatting_100714def_tcm41-19221.pdf, 15 juli 2010;
- http://www.tennet.org/tennet/publicaties/technische_publicaties/kwaliteit_capaciteitsplan/50_Capaciteitsplan_2010-2016.aspx, 15 juli 2010.
- ³³ http://www.tennet.org/tennet/nieuws/rapport_monitoring_leveringszekerheid_2010_2026.aspx, 11 augustus 2011; http://www.tennet.org/images/099%20Rapport_Monitoring_Leveringszekerheid_2010-2026_FINAL_tcm41-20212.PDF.
- ³⁴ http://www.tennet.org/images/099%20Rapport_Monitoring_Leveringszekerheid_2010-2026_FINAL_tcm41-20212.PDF, p 6.
- ³⁵ “Groeïend exportpotentieel voor Nederlandse elektriciteitsmarkt”, persbericht Tennet, 11 augustus 2011; http://www.tennet.org/tennet/nieuws/rapport_monitoring_leveringszekerheid_2010_2026.aspx.
- ³⁶ http://www.tennet.org/images/0403-35%20KCD%20man.samenvatting_100714def_tcm41-19221.pdf, p 8.
- ³⁷ NEA, Technology Roadmap Nuclear Energy, Paris, http://www.iea.org/papers/2010/nuclear_roadmap.pdf, 16 June 2010.
- ³⁸ NEA, Technology Roadmap Nuclear Energy, Paris, http://www.iea.org/papers/2010/nuclear_roadmap.pdf, 16 June 2010, p. 20.
- ³⁹ <http://www.guardian.co.uk/politics/2010/jul/22/lobbying-axeing-sheffield-forgemasters-loan>, 22 juli 2010.
- ⁴⁰ 13% van het huidige opgestelde vermogen aan centrales in Nederland zijn warmte-krachtcentrales, zie: http://www.tennet.org/images/0403-35%20KCD%20man.samenvatting_100714def_tcm41-19221.pdf, p 5.
- ⁴¹ Mudd, G M & Diesendorf, M, 2008, Sustainability of Uranium Mining : Towards Quantifying Resources and Eco-Efficiency. Environmental Science & Technology, 42 (7), pp 2624-2630, april 2008; bij een gascentrale gaat het om 448 gram CO₂ per kWh (zie ook ref. 69 en 70), gegevens uit uraniummijnen in Z-Afrika en Australië leren dat het om 47 tot 260 gram CO₂ per kWh gaat.
- ⁴² Benjamin K. Sovacool concludeert uit een analyse uit 2008 van 103 rapporten over indirecte CO₂-emissies van kerncentrales dat de uitstoot nu 66 gram CO₂ per kWh is: http://www.nirs.org/climate/background/sovacool_nuclear_ghg.pdf.

⁴³ Jan Willem Storm van Leeuwen, Energy from Uranium, Oxford Research Group, juli 2006, http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/publications/briefing_papers/energy_security_and_uranium_reserves_secure_energy_factsheet_4.

⁴⁴ <http://www.peopleplanetprofit.be/beelden/oko-instituut.pdf>, maart 2007.

⁴⁵ Tabel totale (directe en indirecte) CO₂-uitstoot per kilowattuur (gram/kWh)

brandstof	uitstoot
aardgas	448
steenkool	924
kolenvergassing	800
warmte kracht (gas)	300
uranium	62 tot 230

Uit: Ir. Wouter Biesiot, "Kernenergie: Een Beoordeling van de Risico's van Nieuw te Bouwen en Bestaande Installaties", uitgave Interfacultaire Vakgroep Energie en Milieukunde van de Rijksuniversiteit Groningen, maart 1992.

⁴⁶ Herman Damveld et. al. "Atoomafval in beweging", uitgave Milieufederatie Groningen, 1982, p 7.

⁴⁷ Nota inzake het kernenergiebeleid, Tweede kamer zitting 1971-1972. 11 761 nr 2.

⁴⁸ In 1967 was de vraag naar uranium 6000 ton per jaar. Alle kerncentrales wereldwijd gebruiken vanaf 2000 jaarlijks bijna 70.000 ton uranium. We kunnen dan uitrekenen dat tot nu toe 2 miljoen ton uranium gebruikt is (zie ook Nuclear Energy Agency, "Uranium 2007: Resources, Production and Demand", Parijs, 3 juni 2008, p 74). Bij een gebruik van 430.000 ton uranium in het jaar 2000, zou er vanaf 1967 tot 2000 zo'n 6,6 miljoen ton uranium nodig zijn geweest. Vanaf het jaar 2000 tot heden nog eens 4,7 miljoen ton uranium. In totaal dus 11,3 miljoen ton uranium.

⁴⁹ Nuclear Energy Agency, "Uranium 2009: Resources, Production and Demand", Parijs, 2010.

⁵⁰ Volgens het IAEA was het totale energiegebruik in 2007, uitgedrukt in ExaJoule (EJ) 510 EJ, waarvan kernenergie 5,9%, dat is 30EJ. Voor 2030 verwacht het IAEA een wereldwijd energiegebruik van 826EJ, waarvan 39% elektriciteit ofwel 322EJ. Stel kernenergie zorgt voor 70% van het elektriciteitsgebruik in 2030, overeenkomend met 225EJ. Kernenergie gaat dan van 30EJ naar 225EJ, dat is 7,5 keer zoveel. Er is dan ook 7,5 zoveel uranium nodig in 2030, dwz. 525.000 ton in dat jaar. Bij benadering is gemiddeld tussen nu en 2030 jaarlijks zo'n 300.000 ton uranium nodig. Over 20 jaar is dat 6 miljoen ton.

⁵¹ Zie onder meer WISE/NIRS; Nuclear Monitor 699, 11 December 2009.

⁵² IAEA, "Energy, Electricity and Nuclear Power Estimates for the Period up to 2030", 2008 Edition, Wenen, 11 september 2008.

⁵³ NEA, Technology Roadmap Nuclear Energy, Paris, http://www.iea.org/papers/2010/nuclear_roadmap.pdf, 16 June 2010.

⁵⁴ Volgens de NEA-roadmap neemt het aantal kerncentrales toe van 440 in 2010 naar 1200 in het jaar 2050. Bij benadering kunnen we dan uitrekenen dat er gemiddeld 820 kerncentrales in die 40 jaar in bedrijf zijn. Als de kans op een ernstig ongeluk eens in de miljoen jaar is, komt dat neer op een kans van bijna 4% op een ernstig ongeluk tot 2050.

⁵⁵ <http://www.pzc.nl/regio/zeeland/9057028/Winnen-van-uranium-moet-verantwoord.ece>, 5 juli 2011.

⁵⁶ Tweede Kamer, vergaderjaar 2006-2007, stuk 30.000, nr. 42, 25 oktober 2006.

⁵⁷ Nuclear Energy Agency, NEA Annual Report 2010, p 7.

⁵⁸ www.antenna.nl/wise/uranium.pdf, 23 juli 2011.

⁵⁹ <http://www.europarl.europa.eu/nl/pressroom/content/20110622IPR22334/html/Radioactief-afval-export-naar-landen-buiten-de-EU-moet-verboden-worden-zegt-EP>, 23 juni 2011.

⁶⁰ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels, 28 June 2011, Interinstitutional File: 2010/0306 (NLE) 11428/1/11 REV 1 COR 1; COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, Brussels, 15 June 2011, Interinstitutional File: 2010/0306 (NLE), 11428/11, ATO 64, ENV 519.

⁶¹ www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/trans/123937.pdf;

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st12/st12142.en11.pdf>.

⁶² <http://www.covra.nl/over-covra/organisatie>.

⁶³ <http://www.covra.nl/nieuws/2011/07/start-onderzoeksprogramma-eindberging-radioactief-afval-opera>, 5 juli 2011.

⁶⁴ OPERA-PG-COV002 Meerjarenplan Opera, 5 juli 2011.

⁶⁵ Onder meer Zwitserland en Duitsland gaan er van uit dat een veilige opslagperiode van 1 miljoen jaar gegarandeerd moet zijn; zie Nagra, Medienmitteilung, 6 november 2008 en http://www.bmu.de/files/pdfs/allgemein/application/pdf/endfassung_sicherheitsanforderungen_bf.pdf, juli 2009.

-
- ⁶⁶ Stewart Kemp (ed), "Management of Radioactive Waste. The Issues for Local Authorities", Proceedings of the conference organized by the National Steering Committee, Nuclear Free Local Authorities, and held in Manchester on 12 February 1991, Thomas Telford, Londen, 1991, p. 42.
- ⁶⁷ Nuclear Energy Agency, "Radioactive Waste Management in Perspective", Parijs, juni 1996.
- ⁶⁸ Herman Damveld : "ATOMMÜLL IN BEWEGUNG; Die Endlagerung hochradioaktiver Abfälle gibt es noch nirgendwo", Fachtagung zum Salzstock Gorleben, 16. Und 17. April 2010 in Dannenberg, aangevuld met recente gegevens over Finland en Nederland..
- ⁶⁹ <http://www.mainpost.de/ueberregional/politik/zeitgeschehen/Endlager-in-Bergstollen-statt-unter-der-Erde;art16698,6002773>, 25 februari 2011.
- ⁷⁰ Commissie Opberging te Land (OPLA), Onderzoek naar de geologische opberging van radioactief afval in Nederland. Eindrapport Aanvullend onderzoek van Fase 1 (1A), (1993).
- ⁷¹ Commissie Opberging te Land (OPLA), Eindrapport aanvullend Onderzoek van Fase 1, (1993). Bijlage 'Samenvattingen van de deelstudies', 6A: RIVM, "Validatie van modellen en internationale samenwerking", 1993, pp. 4 en 5.
- ⁷² NEA, "Chernobyl Ten Years On. Radiological and Health Impact", Parijs, 1996, p 29.
- NEA, "Sarcophagus Safety '94. The State of the Chernobyl Nuclear Power Plant Unit 4", Proceedings of an International Symposium Zeleny Mys, Chernobyl, Ukraine, 14-18 maart 1994, p 46.
- ⁷³ Herman Damveld, "Touwtrekken om kernafval", Groningen, juni 2001, p 10.
- ⁷⁴ Asse Einblicke, nr. 13, mei 2011, p 2.
- ⁷⁵ Süddeutsche Zeitung, 25 juni 2008. BMU, persbericht 2 september 2008.
- ⁷⁶ Bündnis90 Die Grünen, "Asse-Chronik – Vom Umgang mit Atommüll in Niedersachsen", Hannover juni 2009.
- ⁷⁷ <http://www.heute.de/ZDFheute/inhalt/15/0,3672,7621807,00.html>.
- ⁷⁸ TV-programma "Hartaberfair", Erste Deutsche Fernsehen, 18 augustus 2009.
- ⁷⁹ Pressemitteilung des Bundesamtes für Strahlenschutz, 3. September 2009, 29/09.
- ⁸⁰ "Merkel sichert Sanierung von Asse zu", <http://www.mdr.de/nachrichten/6657769.html>.
- ⁸¹ "BfS stellt Ergebnis des Optionenvergleichs zur Schließung der Asse vor", Pressemitteilung 01/10, 15. Januar 2010: "Die Rückholung der Abfälle aus der Schachanlage Asse II ist nach jetzigem Kenntnisstand die beste Variante beim weiteren Umgang mit den dort eingelagerten radioaktiven Abfällen. ... Ergebnis des Vergleichs ist, dass auf Basis des heutigen Wissensstands die vollständige Rückholung der Abfälle aus der Asse anzustreben ist."
- ⁸² <http://www.contratom.de/news/rssanzeige.php?newsid=20658>, 16 januari 2010.
- ⁸³ http://www.fr-online.de/top_news/2243215_Milliardengrab-Asse.html, 29 januari 2010.
- ⁸⁴ <http://umwelt-panorama.de/news.php?id=1332>, 6 februari 2010.
- ⁸⁵ Asse Einblicke, nr. 13, mei 2011, p 1; http://www.endlager-asse.de/SharedDocs/Kurzmeldungen/DE/2011/0528_asse_einblicke.html, mei 2011.
- ⁸⁶ Asse Einblicke, nr. 13, mei 2011, p 1.
- ⁸⁷ Asse Einblicke, nr. 13, mei 2011, p 2.
- ⁸⁸ Asse Einblicke, nr. 13, mei 2011, p 2.
- ⁸⁹ Asse Einblicke, nr. 13, mei 2011, p 2.
- ⁹⁰ Asse Einblicke, nr. 13, mei 2011, p 1.
- ⁹¹ "Advies inzake een programma inzake het beheer en de opslag van radioactieve afvalstoffen", Advies van het Economisch en Sociaal Comité der EG.; Publicatieblad van de Europese Gemeenschappen nr. C. 263, 17 november 1975, p 52.
- ⁹² Europese Commissie, "Proceedings of the Workshop on Partitioning and Transmutation of Minor Actinides", Karlsruhe, 16-18 oktober 1989, p V.
- ⁹³ Stan Gordelier, hoofd Nucleaire Ontwikkeling, Nuclear Energy Agency, in: Technisch Weekblad, 25 april 2009, pagina 5.
- ⁹⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 1990-1991, Aangangsel nr 545, antwoorden Minister EZ, Andriessen op vragen Feenstra en Zijlstra, 1 mei 1991.
- ⁹⁵ Ministerie VROM, 30429, nr. 17, 6 april 2009.
- ⁹⁶ M.J.M. Verhagen, Minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, "Randvoorwaarden voor de bouw van nieuwe kerncentrales", kenmerk ETM/ED / 11015856, 11 februari 2011.
- ⁹⁷ <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/eleni/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/05/11/beantwoording-resterende-vragen-eerste-termijn-ao-kernenergie.html>, 11 mei 2011, p 11.
- ⁹⁸ http://www.onjo.nl/Item.2569.0.html?no_cache=1&tx_ttnews%5Btt_news%5D=41568, 25 maart 2011.
- ⁹⁹ <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2011/04/19/antwoord-op-vragen-over-het-bericht-dat-de-kerncentrale-van-borssele-meermaals-ontsnapt-zou-zijn-aan-een-ramp.html>, 19 april 2011.

¹⁰⁰ Large and Associates, ASSESSMENTS OF THE RADIOLOGICAL CONSEQUENCES OF RELEASES FROM EXISTING AND PROPOSED EPR/PWR NUCLEAR POWER PLANTS IN FRANCE, maart 2007.

¹⁰¹ World Nuclear News, http://www.world-nuclear-news.org/RS-EPR_design_NRC_not_happy_yet-2607107.html, 26 July 2010.

¹⁰²

<http://www.platts.com/RSSFeedDetailedNews.aspx?xmlpath=RSSFeed/HeadlineNews/Nuclear/6252295.xml>, 3 augustus 2010.

¹⁰³ <http://www.nrc.gov/reading-rm/doc-collections/news/2010/10-130.html>.

¹⁰⁴ "The EPR in Crisis", in: Nuclear Monitor, 12 november 2010, No 719/720, p 1 tot 17.

¹⁰⁵ <http://bit.ly/js3tkI>, 25 juli 2011; http://www.lemonde.fr/planete/article/2011/07/25/greenpeace-souligne-les-faillies-de-l-epr-en-cas-de-panne-electrique_1552664_3244.html
<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5iKtqI4gVBDGsNee5trqyFYIqTS3A?docId=CNG.b2e3023bd6a92351deec0abbe585f880.531>.

¹⁰⁶

http://www.ncwarn.org/?p=2729&utm_source=BenchmarkEmail&utm_campaign=Merger_reactor_flaw&utm_medium=email; http://www.fairewinds.com/sites/default/files/Fairewinds_API000_Supplemental_Report_12-21-2010.pdf, 10 januari 2011.

¹⁰⁷ G.E. van Maanen, Pleidooi voor verbetering van de rechtspositie van slachtoffers van kernongevallen", lezing op het NVMP-symposium 'Wat leert Tsjernobyl ons?' op 13 september 1986 in Amsterdam, in verkorte versie afgedrukt in: Nederlands Juristenblad, 29 november 1986, pp. 1342-1345. De citaten in dit artikel komen uit deze lezing.

¹⁰⁸ Nucleonics Week, 13 maart 2003, p. 11.

¹⁰⁹ <http://ikregeer.nl/documenten/ah-tk-20102011-2307>, 18 mei 2011;

<http://www.verzekeraars.nl/UserFiles/Image/Jaarverslag%20ATP%202009%20Bureau.pdf>.

¹¹⁰ Tweede Kamer, Vergaderjaar 2006-2007, Kamerstuk 31119, Wijziging van de Wet aansprakelijkheid kernongevallen ter uitvoering van het Protocol van 12 februari 2004 houdende wijziging van het Verdrag van 29 juli 1960 inzake wettelijke aansprakelijkheid op het gebied van de kernenergie en ter uitvoering van het Protocol van 12 februari 2004 houdende wijziging van Verdrag van 31 januari 1963 tot aanvulling van het Verdrag van 29 juli 1960 inzake wettelijke aansprakelijkheid op het gebied van de kernenergie, nr. 3, MEMORIE VAN TOELICHTING.

¹¹¹ Herman Damveld. "Tsjernobyl, 10 jaar later", Greenpeace Chernobyl Papers No. 4, maart 1996.

¹¹² <http://www.reuters.com/article/2011/03/31/us-tepco-compensation-idUSTRE72U06920110331>, 31 maart 2011.

¹¹³ Stuurgroep Project Herbezinning Kernenergie, SPH-06-13 Hoofdrapport, Economische schade van een ongeval met een kerncentrale.

¹¹⁴ Ministerie van Economische Zaken, Landbouw en innovatie, "Randvoorwaarden voor de bouw van nieuwe kerncentrales", 11 februari 2011.

¹¹⁵ Antony Frogatt et al., Mythos Atomkraft, Heinrich Böll Stiftung, 2010, pp 38-42.

¹¹⁶ http://www.ucsusa.org/nuclear_power/nuclear_power_and_global_warming/nuclear-power-subsidies-report.html, 23 februari 2011.

¹¹⁷ World Nuclear News, 26 januari 2011.

¹¹⁸ http://www.powermag.com/nuclear/The-U-S-Power-Industry-2011-The-Sequel_3293_p4.html,
http://www.powermag.com/nuclear/The-U-S-Power-Industry-2011-The-Sequel_3293_p3.html, 1 januari 2011.

¹¹⁹ Nuclear Monitor, 29 oktober 2010, No 718, p 1 en 2.

¹²⁰ http://www.energycentral.com/functional/news/news_detail.cfm?did=19038375, 2 maart 2011.

¹²¹ http://www.world-nuclear-news.org/NN_Economics_hinder_US_new_build_1608111.html?utm_source=World+Nuclear+News&utm_campaign=01158fb788-WNN_Daily_16_August_2011&utm_medium=email, 16 augustus 2011.

¹²² AREVA press release, 7 februari 2011.

¹²³ Technisch Weekblad, 12 februari 2011, p 1.

¹²⁴ <http://af.reuters.com/article/idAFLDE65M2EJ20100623>;

¹²⁵ AREVA press release, AREVA 2010 Annual Results, 3 maart 2011.

¹²⁶

<http://www.greenpeace.org/international/Global/international/publications/nuclear/2011/New%20problems%20in%20Olkiluoto%20-%20%20%20%20%20%20%20%20%20.pdf>, 21 juli 2011.

¹²⁷ <http://www.tvo.fi/www/page/3628/>; <http://www.greenpeace.org/international/en/publications/New-Problems-in-Olkiluoto/>, 21 juli 2011.

¹²⁸ <http://www.bloomberg.com/news/2010-07-06/edf-s-epr-reactor-at-flamanville-is-delayed-by-24-months-le-figaro-says.html>.

¹²⁹ <http://de.news.yahoo.com/2/20100729/tts-gewerkschaften-rechnen-mit-kostenexp-c1b2fc3.html>, 29 juli 2010.

¹³⁰ http://press.edf.com/fichiers/fckeditor/Commun/Presse/Communiqués/EDF/2010/cp_20100730_va.pdf, 30 juli 2010.

¹³¹ http://www.world-nuclear-news.org/NN_New_approach_puts_back_Flamanville_3_2107111.html?utm_source=World+Nuclear+News&utm_campaign=12dc598b56-WNN_Daily_21_July_20117_21_2011&utm_medium=email,

¹³² <http://press.edf.com/press-releases/all-press-releases/2011/edf-will-start-selling-the-first-kwh-produced-by-the-epr-at-flamanville-in-2016-85322.html&return=42873>.

¹³³ Charles Hendry, New Nuclear Power Stations- Westminster Hall UK Parliamentary debate, 13 July 2010, column 232WH.

¹³⁴ <http://www.taz.de/1/zukunft/umwelt/artikel/1/nicht-ohne-staatliche-hilfen/>, 20 juli 2010.

¹³⁵ <http://www.reuters.com/article/2011/07/06/us-nuclear-citigroup-idUSTRE76548820110706>, 6 juli 2011.